

వళి, ప్రాస సంగ్రహము

రచయిత :

సత్యతప్తి స్వతంత్ర

పేదాపరీక్షిక

ఆ. నరసింహశర్మ

హిస్టరీ
రచయిత

1984

[మొ : రూ 5-50 పై

వతులు : 500

1984

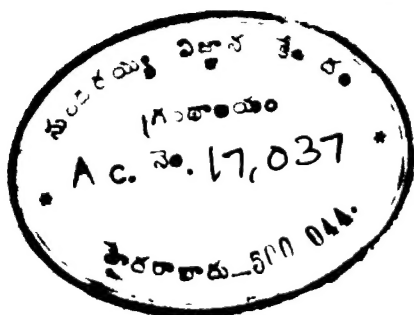
8081
C-6185

ప్రాప్తిస్థానము :

శ్రీ అయల సామయాల నరసింహశర్మ

శ్రీనివాసనగర్, వేపగుంట P.O.

విశాఖపట్నం.

ముద్రణ :

శ్రీ వైష్ణవ ప్రెస్,

పంటపాడు - 584 165

-: పు న వి :-

యతి, ప్రాసలకు అతివ్యాప్తి, యవ్యాప్తి మొదలగు దోషములు లేకుండ లక్షణంబు లేర్పఱచినాడను. సంగ్రహముగ రచించి సంపూర్ణ రూపంబులను జూపినాను. నాతి విస్తృతముగ నుదాహరణము లిచ్చినాను. సంపూర్ణముగను, సంక్షేపముగను వళి, ప్రాసల రూపంబులిందు దెలియనగును. వళిని మూడంశంబులుగ విభజించుటలోని యాచిత్యము గమనించదగినది. సవర్ణముల నిరూపించుటలో గౌరవదోషమున్నను సవర్ణపద సార్థక్యము గమనింపఁబడవలెనని, యా దోషమును సహించినాడను. తక్కుంగల గుణదోషములు సహృదయు లెఱుంగ నగును.

ఇది బాలురకు బోధను, విజ్ఞులకు నానందమును కేటూర్చుగాక.

లక్ష్యము లింకను విపులముగ నిచ్చుట; సాధారణ విషయము లనుకూడ వివరించు యవసరము కావచ్చును. కాని ఛందస్సు, అలంకారములు వ్యుత్పన్నములు గ్రహింపనగునవి. వృద్ధి మొదలగు సంధులను వివరింపలేదు. అధికముగ నుదాహరణములును చూపలేదు. ఛందో భంగ దోషముకన్న యతిదోషమునకు ప్రత్యేక గణన కలదు. కాననే యతి, ప్రాసలను వేఱుగ నిరూపించడమైనది.

దీని వాతప్రతిని వ్రాసి ఇచ్చినవాడు విద్యాన్ సుబ్బారావుగారు నా సహాధ్యాపకులు వారికి నా ధన్యవాదములు. గుప్తదాత, ప్రచురణకై ధనసహాయంచేసి ఈశ్వరానుగ్రహప్రార్థనాడు. శుభము లగుగాక.

శ్రీనివాస నగర్
వేపగుంట P. O.
విశాఖపట్నం
తే 22-8-1984

ఇట్లు,
అ. నరసింహశర్మ.

-: పతి, ప్రాస సంగ్రహము :-

శ్లో! యతిప్రాసా శచీంద్రాతౌ వామ దక్షిణ నేత్రగా ।
 జగత్కావ్యపదే హృద్యే ఫితౌ న్యాయాం శుభంకరా ।

ఇంద్రుడు దక్షిణ నేత్రమునను, శచీదేవి వామనేత్రమునందును
 నుండి వారి సంస్తావము హృదయము నందగును. ఇందులకు,

‘అదై తత్ వామేక్షిణి పురుషరూప మేషాస్య సపత్నీ విరాట్
 తయోరేష సంస్తావో య ఏషాస్తర హృదయ’

(బృహదారణ్యకము. 4-2-3-అను శ్పతి ప్రమాణము) కాన

పై శ్వాశర తైజస రూపులై జాగ్రత్తునందును, కలలందును,
 ననుభూతి నందుదురు. ఇత్తురు. కావ్యజగత్తు నీ రెంటి సంయోగము
 వంటిది. (కల నిజము) పదమనఁగా స్థానము. వద్యపాదము. అదియే
 హృదయము. ఆ దంపతులే యతిప్రాస రూపులు. వారు శుభంకరులు
 కావలెనని యాశంస చేయఁబడినది. ఆదలి బ్రహ్మవిద్యా రహస్యము
 తద్విదుల కెఱుక. భావకులు విపుల విషయములను భావించురుగాక.
 ఇది మంగళశ్లోకము.

శ్లో! తౌ స్కంద గణపతీ వందే
 గురురూప ధరా నరా ।
 యచ్ఛీల మాత్మ సంస్తావం
 మరు సంస్థాపితౌ హృది ।

ఇది గురువులగు రమణ గణపతుల నుతి. రమణ మహర్షి
 స్కంధాంశభవుడని ప్రతీతిననుసరించి అభేద పరిగణనతో నుతి చేయ
 బడినది.

వళి నిరూపణంబును మొదటి యంశము

సూత్రము 1 :- అజంతంబగు పాదాద్యేక వర్ణంబునకు విరామ స్థానంబుల నవర్ణాక్షరములుండుట వళి-

ఇందు గ్రహింపఁబడునది పాదాదివర్ణము. పాదము అఱచియైన దానికే సవర్ణన్యాయము. హలాదియైన నచ్చుతోఁగూడిన హల్లులకు సవర్ణంబుల నుంచవలెను. అనేకములగు హల్లులున్న నందొక్కహల్లును గ్రహించి యనుగతింబైన యచ్చుతోఁగూడ విరామస్థానమున సవర్ణంబుల నుంచవలెను. కావుననే యేకవర్ణంబున కని యనుట. అచ్చులకును, హల్లులకును, సవర్ణాక్షరన్యాయము జరుగవలెను. అనుక్తంబులైన పరిభాషయు, యతి, విశ్రమాది వర్ణాయపదములును, లోకసిద్ధములు గాన గ్రహింపనగును. అనేక విరామంబులున్న పద్యపాదములందన్నింటను పాదాదియే గ్రహించి సవర్ణంబు నుంచవలెను. విరామస్థానమును పద్య లక్షణము వలనఁ దెలియునది.

యతియంధు మూఁడొకములు గలవు మొదటిది పాదాద్యక్షరమును దెలియుట సుధి, సూయోగాదులఱకు గ్రహింపనగు నక్షర నిర్ణయమును దెలియుట. రెండవది పద్యపాదమున విరామస్థానమును దెలియుట. దీనిని పద్యలక్షణమువలనఁ దెలియఁదగునని చెప్పితిమి. ఇంక మూఁడవది యా స్థలమున నుంచవలసిన సవర్ణత్వమును దెలియుట. ఈ మూడింటి వివేకమే యతి నెఱుఁగుట. ఇట్టిది లక్షణ విరుద్ధంబైనచో దానిని యతి భ్రష్టమందురు.

అద్యక్షర గ్రహణము, సవర్ణాక్షరములు దెలియఁదగినవై యున్నవి పాదాదియందు కేవల మచ్చుగాని, యొకహల్లుతోమాత్రమే కూడిన యచ్చుగానియున్న, గ్రహణమున నందేహము లేదు. సంధ్యాదులం దెద్దాని గ్రహింపవలెనో ముందు తెలుపఁబడును. గ్రహణమునందే నిశ్చయములగునో సవర్ణన్యాయమునందు నా నియమములే యుగము.

-: ప్రథమాంశము సంపూర్ణము :-

గ్రహణ న్యూస నిబంధనలను రెండవ యంశము

సూత్రము 2 :- అచ్చంది యందుఁ బరస్వరంబు గ్రాహ్యంబు.

పూర్వపరస్వరంబులు సంధించునపుడు పరస్వరంబు గ్రహింపనగు నని భావము.

ఉదాహరణము:- (1) భారతము-విరాటపర్వము - 5 ఆ-218 పద్యము.

పూర్ణాహుతి సేయఁజే మనల నందఱ నొక్కట మార్గణా
(హతిన్)గ్నికిన్

పూర్ణ + ఆహుతి = ఆ భారము గ్రహింపఁబడినది.

'అందఱ'లోని 'అ' యతి విన్యాసము.

ఉదాహరణము:- (2) భారతము-విరాటపర్వము - 5 ఆ-284 పద్యము.

అసమున మీఁదెటుంగఁగ మహాగ్రహవృత్తిఁగడంగి చెచ్చెరం

ఇది విన్యాసమునందు సంధికి నుదాహరణము. శేషమూహ్యము.

సూత్రము 3 :- సంధియందగు వృద్ధ్యక్షరంబును గ్రాహ్యము

వృద్ధిసంధియందుఁ బరపదాద్యచ్చుగానీ, యాదేశమైన వృద్ధ్యక్ష
రముగానీ గ్రహింపనగును.

ఉదా:- పరాచ్చుగ్రహించుటకు:- భాస్కరరామా : సుందర : 443
పద్యము.

లో! కైక త్రాణుని రామునిం గనుము నీక్రి బుద్ధి కాకుండినన్.

ఉదా:- 1 వృద్ధ్యచ్చునకు గ్రహణము : భార : విరాట : 3 ఆ - 32
పద్యము (38)

లో! కైక పరాయణుల్ పురుషు లంగజఁ డప్రతికార చేష్టిత

సూత్రము 4 :- అదంత, సొంత. శబ్దములపై నతికి లోపించిన

యత్తునకు గ్రహణంబు

అదంతము అనఁగా సకారంతములు. 'ను' చేరినట్టి 'రామన్'

మొదలగునవి. సాంతము లనగా 'తమన్' మొదలగు సాంత శబ్దములు. వీని నదంతమగు పదము పరమగునపుడు పరపదాగ్నియైన 'అత్తు' లోపించును. ఎట్లనగా! విసర్గయున్నదాని 'విసర్జనీయస్యః' అని సకారాదేశము. 'రామః' అనునది 'రామన్' అగును. 'ససజహోరుః' అను సూత్రముచే సకారమునకు రేఫాదేశము, 'రామర్' అగును. కాగా 'రామర్ + అహం' అని యగును. 'అతోరోరప్లరా దప్లతే' అను సూత్రముచే రేఫకు 'ఉ' అదేశము. రామ ఉ + అహం. 'రామ + ఉ' అనుచోట గుణగుణి రాగా 'రామో + అహం' 'ఏఱి పదాన్తాదతి' అను సూత్రముచే బరపదాది అత్తునకు లోపము. అట్లు లోపించిన అకారమునకు గ్రహణము. ఇట్లే సాంతములకుతగును. 'తమోర్కః' అని.

ఉదాహరణము:- (అదంతమునకు) మరున్నందన శతకమునందు.

చా! హో పాటచ్చర రామదాస తవ దా సో హ మ్మరున్నందనా
దాసః + అహం అనునప్పటి అకారమునకు న్యాసము.

ఉదాహరణము:- (సాంతములకు) సుధద్రావణియము 1-114

తే! జో సహ్యో శరణన్ముగాంచి యల నీ హార మ్మాభ్యుక్త్యమా
తేఱు + అసహ్యో అను పదములోని అకారమునకు గ్రహణము
'అన్యోన్య' శబ్దము అదంతము గాన నిందుదహరింప నగును
అన్యసు + అన్యసు అని ప్రథమా విధక్తియందు ను చేరగా
'అసమాన వద్భావే పూర్వపదస్థస్య సుపోసుర్వక్త్యః - అను సూత్ర
ముచే 'న' రాగా 'అన్యన్ + అన్యః' యగును. ఉత్తరపదమే విధక్తి
యందున్నను పూర్వపదము 'న' అనునదియే యంతమందు గలది.
యగును. కాగా 'అన్యోన్యగ్య' మొదలగు రూపములు సిద్ధించును.

కాన నిది యదంతము. ఆ సకారము రాను శబ్దములందలి సకారమువలె వివర్తమై 'అన్యోన్య' అను రూపము లేర్పడినవి. ఇది నిత్య సమాస మగుటను నిట్టిచూపు వచ్చినది. ఇందు సకారము లేదనుట సరికాదు.

ఉదా:- కావ్యాలంకార చూడామణి - 7 - 68.

అ న్యోన్య సుపుష్టి తుష్టి కుశ లామలఁ జెందిరి నాఁడు నాటికి
అన్యన్ + అన్య లోని పరివదాది అకారమునకు గ్రహణము.

అ న్యోన్య హితత్వ సంపదలనొందిరి. అనుచోట 'అన్యోన్య'యే అనుదానికి గ్రహణము గలదు. అట్లే హల్లును గ్రహింపఁబడుచున్నది. అ న్యోన్య సుఖానుకూలతల నోమిరి విప్రులు ఇది అఖండ వర్ణిం వివరింప బడును.

సూత్రము 5 :- య, హ. లును వట్టువ నుడులున్న హల్లులును వ్యప్రాణ రూపకంబులు విభాషనగు.

య, హ. అను వ్యంజనము లేయచ్చుతోఁ గూడియున్నవో వాని రూపమే తమకు నగును. వానిచే నారోపితంబులై తమ వ్యంజన త్వమును విడిచి తమతోనున్న ప్రాణ రూపత్వముచేతను మూత్రమే గ్రహింపఁబడుచుండును. వానిపై నున్న యచ్చుల మైత్రియే యతియందు కానగును ఒక వో హల్లులుగకూడ నగునని విభాషా శబ్దముచే గ్రహింప నగును. అట్లే వట్టువ నుడులున్న వ్యంజనములు నని భావము. వట్టువ నుడియున్న వ్యంజనము కేవలము వట్టువ నుడి వంటివే కాన తానినే గ్రహించి యు కార మైత్రిగల యచ్చులతో యతి మైత్రి పాటింపవచ్చును. లేక, వట్టువ నుడితోనున్న యే వ్యంజనమైనను మిత్రముగ జెంచ నగును. ఏలవన, నది వట్టువతోడ్పడె హల్లు తాను భేదిదానిగ నుండును. కేవల యచ్చు గ్రహింపఁబడుటచే నిందు పరిగణించుట యుచితము. 'ఇందు' అనఁగా గ్రహణ వ్యాసమునందు నని భావము.

ఉదాహరణము:- (హ కారమునకు) అచ్చును గ్రహించుట న్యాయము.
 “అతని కన్నులారగ నహర్నిశముం గనుగొంచు నుండు నా”
 భారతము-ఉద్యోగ పర్వము-2 ఆ - 880 పద్యము.

అంటే “వి ఖ్యాతు పవిత్రమూర్తి శరణాగత రక్షకు నాశ్ర
 యించెదన్”

ఇందు య కారము ఆ రూపతంత్రే ది గ్రహింపబడినది. తనతోడి
 ప్రాణముచేతనే తాను రూపితమైనది. సంయుక్తము కాని ‘యా’ కు
 లక్ష్యము.

నమ్మిమై నుండగ దుష్టచేష్టల సుయోధను దింతులు సేసె-

భార - ఉద్యో - 8 - 47. ‘ఉండగ’-ఉకారమును గ్రహించి
 ‘సుయోధను’లోని యకారము విన్యాసమున నచ్చుతో నభేదము.
 యు కారమునకు-

‘కృష్ణ దర్శింపకున్న నాకేమి చిక్కు’:- జైమినిభార-2-109.

ఇందు క కారము వట్టువతో నభేదమును చెందినది.

‘వృతన భవదసి ననిచెగి కృష్ణరాయ’. విష్ణుచిత్రి-1-141.

ఇందు గ్రహణ విన్యాసములందు రెండింటను హల్లు యు కార
 ముతో సభిన్నమై యొప్పినది.

చేతియది, హరియించు, మొదలగువాని యందలి య కారము
 ఆ భావతుల్యమగుటచే వానియందలి స్వరము గ్రహింపబడుచు యతి
 యుం దొప్పును. చేతిదియను సుధి రూపమున వృత్తియందు పరపదాని
 యచ్చు లోపించినది. అట్టిదానికి యతియందు గ్రహణ విన్యాసములను
 అప్పకవి నిషేధించినాడు. విసర్గ సుధియందగు గూఢస్వరమునకు
 మాత్రమే గ్రహణ మిచ్చట విధించుటచే తద్భిన్నములగు గుప్తగూఢ
 స్వరములకు గ్రహణ విన్యాసములు నిషిద్ధములగుచున్నవి. ధరించు,
 హరించు, మొదలగు సుధులందు ‘ఇంచు’ అనునది ప్రత్యయము. కాన

అఖండవడి యందుఁ జెప్పబోవు తీరుల సమగరించి యచ్చనకు హల్లు
నకుఁగూడ గ్రహణము సిద్ధింపఁగలదు.

నూత్రము 6 :- ఒకవో గాఢ బంధంబు నందగు వరాచ్చు పూర్వ
వ్యంజనముతోడను గ్రహింపఁబడు.

అచ్చంధియందు పరపదాదియందగు నచ్చు గ్రహింపఁబడునని
పూర్వము విధింపఁబడినది. ఒకవో సంధి గాఢ బంధముచే నొప్పును.
అట్లు సంధి గావించఁబడిన పదము లొక్కపదమేయను నంతట గాఢమైన
సంధికలవియై సంధి తెలియనంతగ బంధితములై యొప్పును. అట్టి సంధి
యున్న పదములందు మాత్రము హల్లుకుఁగూడ పరపదాచ్చుతో
గ్రహింపవలెనని భావము. దీనినే 'అఖండయతి' యని యందురు. అది
వైకలిక మనుటను క్వాచిత్కమనుటను 'నొకచో' నను పదము తెలు
పును. అచ్చును గ్రహించుట యెపుడును సిద్ధమే. ఇది వ్యంజన గ్రహణ
మునుగూడ తెలుపుచున్నది. ఏకపదమును నంతట దృఢబంధమున్నప్పుడు
మాత్రమే పూర్వ వ్యంజనమును గ్రహింపవగునని లాక్షణికు లందరును
తలఁచిరి. అట్టి బంధముగల పదములను నిరూపించుటలో మఱభేదము
లున్నవి. కాని 'అఖండయతి' నందరు నంగీకరించియున్నారు. అచ్చు
వేరుగ ఖండమైయున్నను సఖండముగ భావించి పూర్వవ్యంజనమును
గ్రహించుటచే నీ పేరు కలిగినది సులభముగ గ్రహించుట కట్టి పదము
లను జూపుచున్నాను.

ఏనిలోఁ బూర్వవ్యంజనంబును గ్రాహ్యంబగును.

(1) యుష్మ దస్మ చ్ఛబ్దంబు లజాదులలో నతుకు నపుడు—

ఉదా! యుష్మదాఙ్గ, అస్మదాదులు.

(2) పరమావము వచ్చిన కేంధ్వాది గణము నందలి పదముల
లోను (ఇది యాకృతి గణము.)

శ్లో॥ శకంధు రథ కర్కంధూః కుద్దాలో లక్ష్మ పర్కటి

లాంగలీమా హలీమాచ మనీమాచ పతంజలిః ।

కుష్మీలోష్ణిష మంజీర మస్తిష్క కులటాదయః

తిథావృకంధు సీమంతౌ శకంధ్యాది గణేశ్మృతాః ।

(3) ధాతూపసర్గల సంధియందును - ప్ర + అప్తి = ప్రాప్తి;
పర + అక్రమ = పరాక్రమ - అవ్యయ

(4) నిత్య సమాస సంధులందును; - విగ్రహ వాక్యములేని -
లేక - స్వపదములతో విగ్రహములేని సమాసము నిత్య సమాసము -

కర్ణాల, దీప్తి, నాస్తి, అశేక, జనార్దన, వనాశ, అంతరీవ,
పదార్థ, అన్యోన్య, నాక, మందార, నారికేళ, ఆపొకన, స్వాంత,
ఏకాంత, సిద్ధాంత, రాధాంత, ప్రాంత, నికాంత, నారాయణ, వాతా
యన, రసాయన, రామాయణ, బాదరాయణ, కాల్యాయన,
జోధాయన-

ఇట్ల పృథోదరాది గణమందగు ద్వారాది శబ్దములును, అని
తెలియవలయును. (ఇక సమాసము నందగునవియు,) పరోక్షాది నిపాత
లందగు పదములను గ్రహింపవలగును.

(5) శబ్దవల్లవములందును:- వీనినే దేశ్య నిత్య సమాసములం
దును - చూపలు, పెంపలు, ఏవఱచుట, క్రిక్కిఱియుట, క్రచ్చుట,
చూపలు, ఉక్కలు, పెల్లలు మొదలగునవి.

(6) అపదాది స్వరసంధు లందును - ఏసి, ఎడ, మొదలగు
సత్త లేదము లందగునవి యిటుకు నపుడును. క్వాధేకారము ఇనన్ మొ

(7) అన్నాదు లిటుకు నపుడును - అన్న, అన్య, అది- మొద
లగునవి యిటుకు నవియు

(8) కన్న, కంటె, మొదలగు సంధులందును.

(9) కాకు, ప్లకాదులందును - అది శబ్దముచే సంప్రకృార్థ కాదు
లగు ఆ, ఈ, ఏ, ఓ, మొదలగునవియు గ్రహింపవలగును.

(10) కృతార్థత వృత్తులందును-

కలిమి, కూరిమి, వ్రేలిమి, అమలిక, ఓపిక, పొలిక, కోరిక, పూరిక, ఎండ, మాటకము, అద్దకము, అంటు, ఒలుగు, ఒసగు, మొదలగునవి కృతార్థములు. (అంతరంగ సంధి నఁటివిని)

అరి, అడు, ఈడు, ఇడి, మొదలగునవి తద్ధిత ప్రత్యయములు అవి యంతమందు గల పదంబులు తద్ధితాంతములు.

(11) వృత్తియందగు 'అలు' పదం బరికిన పదంబులును, జవరాలు, ముద్దరాలు పూజ్యరాలు, మొదలగునవి.

ఇందవదాది స్వరసంధిచే గతార్థములైనవానికిఁ బ్రత్యేకముగఁ బరిగణన స్పష్ట ప్రతిపత్తి కగుచున్నది ఇట్లు ఉన్న, ఎడి, ఎములును, అన్యోన్య శబ్దమునందు గుణముచేనైన 'ఓ' కారమును గ్రహించి యతిఁ గూర్చుట కానరాదు. ఇట్లు ప్రత్యేకముగ గుర్తూరములకు గ్రహణము కానరాకుండుటచే నప్పకవి గూఢముగు నకారమును గ్రహించి సవర్ణ న్యాయమును తెలుపక 'ఓ' కారమునకే అ, య, హ, లు యతించియ ననినాడు. అతని పక్షమున నకార గ్రహణములేదు. అచట అచ్చు 'ఓ' కారమని యతసి భావము. ఇట్టిది మఱియొక యుదాహరణము గుణసంధియందైనది కానరాదు. 'అపశనము' పృషాదరాది గుణపతి తము. కాన నచట గుణమని భావింపరాదు. ఓకి కేవలము గ్రహణము కాదు.

ఉపాయన, పరాయణ, శబ్దము లుపస్థి సంధులయ్యును సమా సత్వముచే నిత్య సమాసములు దప్పకవి గ్రహించినాడు. ద్వీప, అంతరీ పాలుందు పరస్పర మకారమే యయ్యును నాదేశముగు 'ఈ' కారము నకే లక్యములు కాననగును

విశ్వామిత్ర శబ్దమునదలి 'అ' కారము కుమారాయితలోని 'అ' వంటిదే వ్యాకరణ సిద్ధము అప్పకవి యేలనో యచట 'అ' కారము గ్రహించినాడు. ప్రయోగ మర్థభేదముచే సమర్థింపవగును. అక్కడ

ఋషివాచకముకాక నిందార్థక మనవచ్చును. లేదా, ప్రామాదిక మన నగును. అంతమాత్రమున కావ్యత్వహాని లేదుగదా! లేదా విశ్వా! మిత్ర ఏవ విశ్వామిత్రః అని తత్త్వాధ్యాయోపము చేయవచ్చును.

ఇట్టివి మఱికొన్ని గలవు.

(1) ఊ, వు, లకు యతిఃగూర్చుట.

(2) 'న్నాన' శబ్దమునకు వికృతి 'తానము' కాన వికృతి సాహ చర్యముచే 'త' కారమును గూర్చుట.

(3) ఋ, ఋ, లకు యతిఃగూర్చుట యని తెలియునది.

ఉపసర్గలు ధాతువుతోఁ గలిపి 'మిధునము' అను సంజ్ఞ యందును. అట్టి సంజ్ఞ వృషభాధిప, వసుధాధిప, యనునపు డేర్పడు-వృషభ + అధిప; వసుధా + అధిప; అను సంధులలో గాదు. 'అధిప' యనునది మిధునము. దానితోఁ బూర్వపదము సమసించినది అయినను నిక్కడ 'అధిప' యను పదము తెనుఁగున 'అన్న' 'అమ్మ' యను పదములవలె భిన్నార్థకము. కాన నిచట లక్ష్యములగుచున్నవి. పై వివరణములు గమనించిన అచ్చంధియందును గాఢబంధమున్నచోఁ బూర్వ వ్యంజనము గ్రహింప నగునని భావము. వివరణము గాఢ బంధము ద్యోతకము కాని, ప్రభేద మోక్షముగాదని భావము. బంధమందలి గాఢత్వము సహృదయైక పేద్యముగాని దానిని నిర్వచించుట ప్రపంచార్థము.

ఇందులకు లక్ష్యములు:-

యుష్మ దస్మాదులకు

'ధర్మతనయ ! యుష్మదాజ్ఞానిగళ - అధర్వ - భార - విచాల - ఇంకు వ్యంజనము న్యస్తము.

'త్రస్తాత్ములమైన యస్మదాదుల కెల్ల - అదివర్వ-20-289 పద్య అస్మత్లోని వ్యంజనము న్యస్తము.

ఇల్ల, తల్, ఏతల్, భవల్, మొదలగునవి యగును.

శకంధ్యాది గణమున కుదాహరణము.

నే! దండ దండ విదారి ఘోర తరాసి భాసి భుజార్థభా - భార
తము - అదివర్ణము - 31 - 228 పద్యము.

ఇంద్రుని గ్రహింపఁబడినది.

నే! దండ ముఖాంగముల తృణ విత్రాసముగాఁగొని నిర్వికారుడై
భారతము - భీష్మవర్ణము - 11 - 234 పద్యము.

ఇందు వ్యంజనము గ్రహింపఁబడినది.

ఉపసర్గ సంధిలోని యుదాహరణము.

మోనవుడు పఠించినను సమాహిత మతియై - భారత - అను
కాస - 51 - 401 పద్య ఇందు వ్యంజనము స్పష్టము.

అచ్చునకు - భారతము - అనుకాస - 51 - 417 పద్యము.

అగమోక్త విధంబుఁ బ్రత్యక్షమును స

మా చరణముఁ బృథగ్విధ వ్యాకులములు.

నిత్య సమాసముల కుదాహరణము—

నజ్ సమాసమునకు - భారత - ఉద్యోగ - 21 - 295 పద్యము.

అర్ణవ వేష్టిత క్షితి యనర్ణవ విక్రమమొప్ప దక్కుమా.

అచ్చునకు విన్యాసము.

దీప్తవశబ్దమునకు శృంగార నైషధము - 11 - 44 పద్యము.

వితత నవద్యయ దీప్త నానాజయ.

శ్రీవధూతీ సమాశ్లిష్టభుజాడు :- దీప్త వ్యంజన మైతి.

ఉదాహరణము:- (శబ్దపల్లవములందు) - భార - అరణ్య - 61 -
845 పద్యము.

జలధరము క్రియను

క్రూర దద్దనమెల్ల నద్రువ నార్పుచు గడిమి—

ఇందు స్వరమునకు గ్రహణము.

ఉదాహరణము:- (అవదాదిస్వర సంధియందు)
తైలిసి కుచేలుఁడొక్క కొనిదెండఱుకుల్ దనకిచ్చినన్.

ఇందు వ్యంజనమునకు విన్యాసము.

సంబోధనంబునకు పుతాచ్చునకు-

అట! యేమని దూరు దాన నిను నాథా! వేగు జామయ్యె.

కళాపూర్ణో - 4ల - 112 పద్యము

అన్నాది పద సంయోగమునకు:-

నరసిం । గన్న కవిత్వంబు పద్య గద్య (శేషి

ఇందు వ్యంజనమునకు వ్యాసము.

ఇట్లే లక్ష్మణుల పూహించునది.

అన్న కబ్బమునకు శ్రేష్ఠుడను నర్థమిచ్చట లేదు.

ఇది గ్రహణ విన్యాస నిరూపణంబను రెండవ యంశము.

-: సంపూర్ణము

సవర్ణ నిరూపణంబును మూడవ యంశము

సూత్రము 7 :- తుల్యాన్య ప్రయత్నంబులగు వర్ణంబులు
సవర్ణంబులు.

అభ్యంతర ప్రయత్నము మాత్రమే గ్రహింపఁబడుచున్నది. ఉత్పత్తి స్థానంబును, ప్రయత్నంబును, తుల్యములగు వర్ణంబులు సవర్ణంబులు. అచ్చులకు హల్లులకును నీ సావర్ణ్యముచెల్లదు. అచ్చుల కచ్చులే సవర్ణంబులు. హల్లులకవిదే సవర్ణంబులు.

ఋ, ౠ వర్ణంబులకు వార్తికంబుచే సావర్ణ్యము సిద్ధంబు. చ ఛ ష ణ లగు సవర్ణత్వమును ఆంధ్రవ్యాకరణ సమ్మతము.

సవర్ణంబులను ఏదము తరువాతి సూత్రములకు ననువర్తించును. ఇందు నిరూపింపఁబడినవి సహజ సవర్ణంబులు.

తరువాతి సూత్రములందు వివరింపఁబడినవి సిద్ధ సవర్ణంబులు. సహజసిద్ధ సవర్ణంబుల నీ తీరున నెఱుంగునది.

—: సహజ సవర్ణంబులు :-

అచ్చులు	హల్లులు
అ, ఆ,	క ఖ గ ఘ
ఇ, ఈ,	చ ఛ ష ణ
ఉ, ఊ,	ట ఠ డ ఢ
ఋ, ౠ, ౡ, ౢ.	త థ ద ఢ
	ప ఫ బ భ

స్థానభేదముఁజూటచే వంతస్థములకు, నూప్యములకు, సహజ సావర్ణ్యత్వములేదు. లాఘవము లేకున్నను సహజత్వ నిరూపణంబునకు భేదము పరిగణింపఁబడినది.

సహజ సవర్ణంబుల కుదాహరణములు :-

‘జ్ఞాన శత్రుంతిపువిద్రుంచి యివ్వధమున’ - భారత - విరాట - 6
అశ్వా - 78 పద్యము. పాదాది ‘ఇ’ కారమునకు గ్రహణము. ‘యివ్వ
ధమున’ అను పదములో ‘యి’ విన్యస్తము. ‘య’ కారము స్వప్రాణ
తుల్య మగుటను ‘య’ అను వ్యంజనము నందలి ‘ఇ’ కారముతోడి
సావర్ణ్యము సిద్ధము.

‘అవుడు రాజేయుఁ డిమ్మెయి ననకాపాటు’ - విరాట - 6
అ - 81 ప. అకారమును గ్రహించి ‘అకుజ’లోని ‘అ’ కారమునకు
న్యాయము. ఏ అక్షరమునకది సవర్ణమగుట సహజమే యగును,
కాని కుదాహరణము.

‘వీలువంగానేసె నరుడు విక్రమ లీల’

‘ఏ’ కి గ్రహణ న్యాయము అమరీనది.

‘దప్పక భానుసూను మెయి దాఱఁగ నేయుచు నుల్లసిల్లిన’
భారత - విరాట - 6 అ - 98 పద్యము.

‘దప్పక’ లోని ‘ద్’ అను వ్యంజనమునకు ‘అ’ కారమును సచ్చ
నకును గ్రహణము. ‘దాఱఁగ’ అను పదములోని ‘ద్’ అను వ్యంజనము
‘అ’ అను స్వరమును సవర్ణములు. కాన, న్యాయమందయినది.

ఆదేశ ‘గ’ కారమునకు, భారత-అశ్వమే - 4 అ - 256 పద్యము
‘.....వేదిఁ

‘గల్పించి తగ నగ్ని కార్యంబు నడవంగ’ - ‘గ’ ఆదేశరూపము
‘కా’ న్యాయము సంభవది

కుదాహరణము :- ‘ప’కు ‘బ’యతి. అశ్వమేధ-4అ-220 పద్యము.

‘వత్సయు సహచర భావంబు నొందిన’

ఇట్లు రక్తివ పూహించునది.

సిద్ధంబు లనగా వికృతియందగు మార్పుల ననుసరించి - సవర్ణము వలె వినికిడి కలిగియు నితరంబులగు భాషావరిణాను శ్రమంబులనందియు సవర్ణత్వంబు సిద్ధించినవి. అట్టివానికి లక్షణంబులు వివరింపఁబడును.

నూత్రము 8 :- 'ఐ, ఔ'లు అ 'అ' తుల్యంబులు.

'అ' అను నక్షరమునకు సమాసము లనుటచే వానికి సవర్ణత్వంబు 'అ' తోడను, తమ లోపలనుగూడ సిద్ధమైనది. దానిననుసరించి 'అ' అను ప్రాస్థంబుతోడను, ప్లఠంబుతోడను సవర్ణత్వంబు సిద్ధించినది 'సవర్ణము' లను పదమను వృత్తమైనది. 'ఐ, ఔ'లు 'అ' కు తుల్యంబులగుటను సవర్ణంబులైనవి. తరువాతి నూత్రములకుఁ దుల్యంబులనునదియు, సవర్ణంబు లనునదియు ననువర్తించుచుండును.

'కారవపైన్య మేకాదశా క్షాహిణీ' - అశ్వమేధ-కీల - 122 ప.

ఇందు 'కా' నందగు 'ఔ' కారమునకు 'కా' అనునది 'అ' కారమునకు యతి చెందినది. ఇది వ్యంజన సహితము.

నూత్రము 9 :- 'ఇ' కారమునకు 'ఋ, ఋ, ఎ, ఏ'లు :-

(ఇ, ఈ, ఋ, ఋ, ఎ, ఏ). ఇట్లనుటచే 'ఇ, ఈ, ఋ, ఋ, ఎ, ఏ'లు సవర్ణంబులైనవి. సహజసిద్ధ సవర్ణములను నిరూపించుటలో గురుత్వమును దోషమున్నది. అట్లయ్యును సహజత్వము దెలియుటకై భేద గణనము సేయఁబడినదని వివరింపఁబడియే యున్నది.

నూత్రము 10 :- ఓ, ఓ. ఈ ఈ లును (ఓ, ఓ, లు; ఈ)

తుల్యంబు లగుటను సవర్ణంబులు.

నూత్రము 11 :- కేవల ఋ వర్ణాపేక్షితంబు రేఫంబు న్వన్వర రూపంబునగు

‘ఋ’ వర్ణమూత్రమున కనుటచే దాని సవర్ణంబులకు బరిగణన లేదు. రేఫము వ్యంజనత్వమును విడిచి దానియందగు స్వరముతో మైత్రి నందునని భావము.

ఉదా! ‘ఋత్విజాండని విచారించి పూజించితే’- ఋతారమును గ్రహించి రేఫను లేనిదానిగ భావించి దానియందగు ఇ తారము యతిగ నిరూపింపబడినది. ఇట్టిది వివక్షియందగును.

సూత్రము 12 :- బిందుపూర్వక వర్గాక్షరములు స్వస్వవంభమంబు లకు:- ంక, ంఖ, ంగ, ంఘ, జ, అనునవి సవర్ణంబులు.

అచ్చులును హనియందగునవి సవర్ణంబులు కావలయును.

ఇట్లే, చ, ట, ఠ, ప, వర్ణంబులకు నెఱుంగునది.

‘నందనోద్దాను మందారః చ్ఛాయల’ నైషధము.

న తారమునకు ‘ందా’ యతి మైత్రి.

సూత్రము 13 :- న, ణ, లు :- న, ణ, లు తుల్యంబులు కాన సవర్ణంబులు.

ఇట్లనుటచే న, ణ, లకు బిందుపూర్వకములగు ఠ, ట, వర్ణంబు లును సవర్ణంబులగుచున్నవి.

ఉదా:- ‘..... .. పెక్కు చం

దాలం బండు నొకవృడుం దఱుగ దింటిగ బాడియిగ బంట యుగ’ మనుచరిత్రము - ‘ందా’ అనుదాసిః గ్రహణము - బిందుపూర్వక ట’ యతిమైత్రి.

సూత్రము 14 :- కేవల‘జ్ఞ’కు న, ణ, లును, క, ఖ, గ, ఘ, లును కేవలమనుటచే న, ణ, క, ఖ, గ, ఘ, లకు నవ

ర్థంబులును, 'జ్ఞ'కు సవర్ణంబులును గ్రహింపఁ
బడవు. క వర్ణంబు, వ, ఐ, అకును మిత్రంబులు
గావు.

ఉదా! శాన్తిపర్వము. 4 ఆ - 25వ పద్యము.

'జ్ఞానిః సువదేశవిధి ప్రకాశము సేయన్'

కొందరిచ్చఁ బారాంతరముం జూపి క, ఖ, గ, ఘ, లు 'జ్ఞ' వర్ణంబునకు
మిత్రంబులు గా వందురు. కాని, కవులు వాడిరి

'కర్మనుధర్మ మజ్ఞాన మాగడము' పండితారాధ్య చరిత్ర

'జ్ఞానేంద్రియ జ్ఞాన కళలాలు సారుగా'-కాశీఖం-1౮-189 ప.

ఉదాహరణము:- ('న'కు)

'..... సత్యభారతీ

జ్ఞానులు పద్మగర్భ వదనంబులు నాలుగు బోలె వారిలోక.

సూత్రము 15 :- కేవల 'ము' నకు. అచ్చమైత్రిగల

వ, ఘ, బ, భ, లు.

ఉదా! భారతము - అనిపర్వము - 5౮ - 58 పద్యము.

'పుట్టన సదవద్వివేకములు గలిగినఁ దా'

'ముందు మీరెఱిఁగిన భూతలాదీశు' - హరిశ్చంద్ర

'పోత మాఁకుల సొంపు ముగువు కొనఁగ'-కాశీఖండము.

సూత్రము 16 :- కేవల 'మ' కారమునకు బిందుపూర్వక యంత

స్థములును. ఉచ్చములును:-

అచ్చమైత్రి గలిగిన బిందుపూర్వమందున్న య, ర, ల, వ, క, ఖ, గ, ఘ, లు, మకార యల్పంబులై సవర్ణంబులగును. కేవల మునుటచే 'మ' వర్ణ సవర్ణంబులకివి సవర్ణంబులు గావు.

భీమన చాటుధార-

..... నం

హరణ గుణాభిరాముడగు మైలమ భీమన ఖడ్గ సృష్టికి-

'హ' కు గ్రహణము. 'మై' న్యాసము.

నూత్రము 17 :- శ, ష, న, వ, భ, జ, ఝ, లు-

ఇవి పరస్పర తుల్యములు గాన నవర్ణంబులు.

'నవరివారముగాగ నాశ్చర్యపూర' భారతము-అను - కావ్య-
31 - 316 పద్యము.

నూత్రము 18 :- రలాదుల కభేదంబు సిద్ధంబు గ్రాహ్యంబు.

'రలయో ర్లడయో స్తద్వల్లభయో శసయోరపి
వలయోర్నయోశ్చాంతే.....స్వాదభేదేవ కల్పనమ్'

'అను నూత్త యాభావమున నభేద యతిని కల్పించెదరు.

అట్టియొక యే యక్షుర మున్నదో దెలుప శక్యముగాదు. కాన,
దీనికిఁ బ్రత్యేక గణనములేదు. సదృశరూపమున్నట్లే భావింపవచ్చును.
ర, ష, అకు సవర్ణప్రాప్తి లేదు. ఉచ్చారణభేదము లేదన్నవారి మతమున
సవర్ణత్వము సహజము. తెనుగు పదములందభేదము రలాదులకు వాదిన
విశేషంబులు ప్రయోగంబుల నెఱుఁగునది. అట్టివాని కభేదయతియని
గ్రహింపవలెను.

ఉదా:- బంగారు దప్పటంబువలె వాటుగనొప్ప హసన్మఖాబ్బుడై
ఇంటి బంగరువలె హటుపదములు అచ్చ తెనుగుపదములు. ఇందు
వ, వ అకు యతికూర్చబడినది. ఇట్టి ప్రయోగ విశేషములచే నభేద
యతి సార్థకమగుచున్నది. యతి విషయమున నూత్రము సంస్కృత

సాజాత్యముచే నిది సిద్ధము. ద్రవిడభాషలందు నిట్టి యభేదము కొన్నిట
గలదు. నదియు దీనిని హేతువగుచున్నది. ఇట్లే ప్రాసయందును కాస
నగును.

సవర్ణ నిరూపణంబగు మూడవ యంశరబు

—: స మా వ్ర ము :—

ప్రాస నిరూపణంబును నాల్గవ యంశము

సూత్రము 19 :- పాదాది యచ్చునకు రెండవ యచ్చునకు మధ్య నుండు వర్ణవముదాయము ప్రాసనాబడును ఇట్లనుటచే పాలభావప్రాస సిద్ధంబు

బిందువును హల్లును నిందుఁ జేరుచున్నవి. అచ్చులకు గ్రహణములేదు. హల్లులెన్నియున్న నన్నింటికిని గ్రహణము.

సూత్రము 20 :- పద్యపాదంబులన్నింటఁ బ్రాసవర్ణంబులు తుల్యంబులును దత్పూర్వాక్షరంబులు గురు లఘువులలో నొక్కటిగ తుల్యమగుటయు నియతంబు.

ఉదా! భారతము-అనుకాగనిక-56-188 పద్యము.

తాత్త్విములై న వురుష

స్త్రీర్వింబులైవు పార్వతీ జనున కా

దివ్యంబున కహంకృతి గ

గీర్వములని భాగ్యవిధమ మెయిగొనుచుండున్.

ఇందు పాదాది యచ్చు 'తా' లోని ఆకారము; రెండవ యచ్చు 'త్వి' లోని ఇకారము; ఈ రెండింటికి మధ్యను 'త్, వ్' యను రెండు వ్యంజనంబులు గలవు ఇవి పద్యంబున హల్లు పాదంబులందును సమానంబుగ నున్నవి అచ్చులు భిన్నములై నను గావచ్చును. ప్రాసక్షర బూర్వాక్షరము మొదటపాదమున గుఱువైనది. కాన, నన్ని పాదంబులందును గురువు కావలెను. అట్లే యున్నది. ప్రాస యుండదగిన పద్యంబులు ఛందస్సువలన నెఱుఁపడును. మాలికలందు హల్లుపాదములకే గాక నన్నింటఁ బ్రాస సమానము. ద్విపదకు రెండు పాదములకే ప్రాస నియతము. ..

ఋ వర్ణ మచ్చగుటచే దానిని వేఱుగఁ దెలుపనై తిని.

సూత్రము 21 :- ఖండ బిందు వ బిందుకములతోడను, పూర్ణంబు తోడను బ్రాసమైత్రి నెనయు

రెండును నొక్కటంగాదు. ఖండబిందువు బిందువులేని పదంబు లతోనుండి ప్రాసయందుఁ గావగును. అట్లే ఖండము పూర్ణ బిందువున్న పదంబులతోడను బ్రాసమైత్రి నెనయును. కాని, బిందువులేనిది, ఖండ మున్నది. పూర్ణ బిందు వున్నదియునగు పదములొక్క- పద్యమునఁ బ్రాసమైత్రి నెనయవు

సూత్రము 22 :- ర, ల, సయ్యుతంబు అనయ్యుతంబుల నేనయు

ర, ల, సయ్యుతంబులగు పదంబు లవి లేనివానితోఁ బ్రాసమైత్రి నెనయనని భావము.

‘సంభ్రమంబున కుంభ నికుంభ దైత్య’

ఇవట రేఫతోఁగూడిన ‘ంభ’ యను ప్రాసాక్షరములు ‘భ’ యను వానితోఁ బ్రాసమైత్రిని నెనసినవి ఇట్లుదహరించుటచేతఁ బ్రాస లేని పద్యంబులందు బ్రాసమైత్రియుఁవగునని తెలియనది

సూత్రము 23 :- అదే ‘మ, ణ, లు క్రమముగ ‘న, న’ల నెనయు

సంస్కృత పదంబులందు న కారమునకు మ-యాదేశముగనునా

అట్లే ‘న’ కు ‘ణ’ యాదేశముగను; అట్టివి; మ-న-కును; గణ-కును; ప్రాసమైత్రి నెనయును. ఉదా-

ప్రాణ వల్లభుఁ గొని చన్న దానవేంద్ర:- ‘ణ’కు ‘న’ ప్రాసము

సూత్రము 24 :- బిందుపూర్వక ‘న, మ’లు క్రమంబున ‘ప, మ్మ’

లతో నెనయు

ంన,-న్న తోడను; ంమ-మ్మ తోడను బ్రాసమైత్రి నెనయును; స్పష్టము.

కూత్రము 25 - 'మ్ము' వర్ణంబు, 'ంబు' వర్ణంబు నెనయు.

'మ్ము, ంబు'లు ప్రాసమైతి నెనయును

'కమ్ముతావుల వెదకల్లు నంబుఁబంబు' - ప్రాసమైతి యతియందు జూపినాడు.

కూత్రము 26 .- 'ధ ధ'లును నట్లే 'ద, ధ'లును మైత్రినెనయు

ధ-ధ కారము తోడను; ద-ధ కారంబు తోడను ప్రాసమైతి నెనయునని భావము విరాటపర్వ-1౮-౩0 వ. ద-ధప్రాసకలదు 'సుదేష్ట' అని కారమును తిక్క వాడిన నీ ప్రాస యనవసరము.

రేఫంబుతో నెనయు ప్రసిద్ధంబులగు రూప భేదంబులందగు ల డ'లు ప్రాసంజెందును కాని, యందు రూపభేదంబున్నది గాన గణన యనవసరము. గగడవచా ద్యాదేశాక్షరంబులు స్వరూపంబు తోడన ప్రాసంజెందును విశేషములు యతియందువలె గ్రాహ్యంబులు గొందఱు భంజాభింత తిక్కుప్రాసము నంగీకరింపరు.

(విరాటపర్వము 1౮-౩01)

వహరా

నృదమగు నెలవున మెలగెను

మధేష్టత జ్వాలకములఁబూచెన్ బ్రీతిన్

ఇందు దధ ప్రాస కలదు ఇక్కడ సుదేష్ట అని నవీకృతమైతి కలదు.

త వర్గ తృతీయవర్గమేయున్న తిక్కనగారి సమ్మతి దీనికిలేదు.

గాన దధ ప్రాస అంగీకరింపబడదనియు నందురు

(విరాటపర్వము 1౮-౩0౩-వద్యము)

గ్రంథి విభేదనా పరమకారుణికా

పరిమాణ దూర మి

భేంధన పాపకాయిత సమీక్షణ చైత్య

మహాద్భుతాత్మకా!

ఇందు భ ధ ప్రాసముకలదు తక్కినవిల్లే యూహ్యంబు

ఇట్లు ప్రాసనిరూపణంబను నాల్గవ యంశంబు ముగిసినది

ఇరువదియాడు మాత్రంబులతో వలి, ప్రాస సంగ్రహంబు
గ్రంథము సంపూర్ణంబు.

ఇది వాసిష్ఠ అయల సోమయాజుల వరిసింహశర్మ రచింప
వలి ప్రాస సంగ్రహంబను గ్రంథంబు సర్వంబు సంపూర్ణంబు.

